Nega teatr o‘lmaydi? Kino va internet asrida jonli ijroning kuchi

Umidabonu Egamnazarova
San’atshunoslik ta’lim yo‘nalishi
II bosqich talabasi

Dilafruz Dosjanova
Ilmiy rahbar:

Annotatsiya. Ushbu maqolada kino va raqamli texnologiyalar rivojlanganiga qaramay, teatr san’atining yo‘qolib ketmasligi sabablari tahlil qilinadi. Jonli ijroning inson psixologiyasiga ta’siri, tomoshabinning sahna bilan bevosita emotsional aloqasi va teatrning madaniy-ijtimoiy ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, kino va internet tezkor axborot yetkazish imkonini bersa-da, teatrning o‘ziga xos “tirik muloqot” muhiti tomoshabinni chuqurroq his-tuyg‘ularga olib kirishi asoslab beriladi. Maqolada teatr san’atining zamonaviy jamiyatdagi o‘rni va uning barqaror yashab qolish omillari ham ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: teatr, jonli ijro, kino, raqamli texnologiyalar, emotsiya, madaniyat, sahna san’ati, tomoshabin.

Annotation. This article analyzes why theatre continues to survive despite the rapid development of cinema and digital technologies. It explores the psychological impact of live performance, the direct emotional connection between actors and audience, and the cultural significance of theatre. Although cinema and the internet provide fast and wide access to information and entertainment, theatre offers a unique “live communication” experience that creates deeper emotional engagement. The article also discusses the role of theatre in modern society and the key factors that ensure its ongoing relevance.

Keywords: theatre, live performance, cinema, digital technologies, emotion, culture, stage art, audience.

Bugungi globallashuv va raqamli texnologiyalar shiddat bilan rivojlanayotgan davrda insonning madaniy va ma’naviy ehtiyojlari ham tubdan o‘zgarib bormoqda. Kino, televideniye, internet platformalari va sun’iy intellekt asosidagi kontent ishlab chiqarish vositalari inson hayotining ajralmas qismiga aylangan. Shu sababli ko‘p yillar avval “teatr o‘z ahamiyatini yo‘qotadi”, “jonli sahna san’ati texnologiyalar soyasida qoladi” degan bashoratlar ilgari surilgan edi. Biroq vaqt o‘tishi bilan bu fikrlar o‘z tasdig‘ini topmadi. Aksincha, teatr san’ati bugungi kunda ham o‘zining dolzarbligini saqlab qolmoqda, hatto yangi avlod tomoshabinlari orasida qayta-qayta qiziqish uyg‘otmoqda.

Teatrning yashab qolish sababi uning tabiati bilan bevosita bog‘liqdir. Kino yoki internet kontenti oldindan yozib olingan, tahrirlangan va mukammallashtirilgan mahsulot bo‘lsa, teatr — bu jonli jarayon, har bir spektakl bir martalik va takrorlanmas voqelikdir. Sahna va zal o‘rtasidagi bevosita aloqa tomoshabinda o‘ziga xos hissiy tajriba uyg‘otadi. Aktyorning nafas olishi, ovozidagi titroq, kichik xatolik yoki improvizatsiya — bularning barchasi spektaklni tirik va haqiqiy qiladi. Aynan shu jihat teatrni boshqa san’at turlaridan ajratib turadi.

Shuningdek, teatr inson psixologiyasiga chuqur ta’sir ko‘rsatadigan san’at shaklidir. Jonli ijro paytida tomoshabin voqealar oqimiga bevosita “sho‘ng‘ib ketadi”, qahramonlar bilan birga kuladi, yig‘laydi, o‘ylaydi va hatto ichki kechinmalarini qayta ko‘rib chiqadi. Bu jarayon ekran orqali olinadigan hissiyotdan farqli ravishda ancha kuchli va samimiy bo‘ladi. Chunki teatrda tomoshabin faqat kuzatuvchi emas, balki ma’naviy jarayonning bir qismiga aylanadi.

Kino va internet esa tezkorlik, qulaylik va ommaviylik jihatidan ustun bo‘lsa-da, ular inson bilan jonli muloqot o‘rnini to‘liq bosa olmaydi. Raqamli kontent insonni ko‘proq axborot bilan ta’minlaydi,

ammo hissiy chuqurlik va bevosita ruhiy aloqa har doim ham yetarli darajada shakllanmaydi. Teatr esa ana shu bo‘shliqni to‘ldiradi — u insonni “hozir va shu yerda” yashashga, real his qilishga undaydi[5].

Shu nuqtayi nazardan qaraganda, teatr san’ati zamonaviy texnologiyalar bilan raqobatlashmaydi, balki ular bilan yonma-yon yashaydi va o‘zining noyob vazifasini bajarishda davom etadi. U insoniyatning ma’naviy ozuqasi, madaniy xotirasi va estetik tarbiyasining muhim qismi bo‘lib qolmoqda. Aynan shu sababli teatr “o‘lmaydi”, aksincha, har bir davrda yangi shakl va mazmun bilan qayta tug‘iladi.

Teatr san’atining zamonaviy davrda ham yashab qolishi tasodifiy hodisa emas, balki uning tabiiy mohiyati va inson ehtiyojlari bilan chambarchas bog‘liq jarayondir. Kino, televideniye va internet kabi raqamli vositalar tezkorlik va qulaylik jihatidan ustun bo‘lishiga qaramay, teatr o‘zining jonli, bevosita va takrorlanmas tabiati bilan ajralib turadi. Bu bo‘limda teatrning barqaror yashab qolish sabablari, uning inson psixologiyasiga ta’siri, madaniy ahamiyati hamda zamonaviy texnologiyalar bilan o‘zaro munosabati keng tahlil qilinadi.

Avvalo, teatrning eng muhim xususiyati uning “jonliligi”dir. Har bir spektakl — bu qayta takrorlanmaydigan jarayon. Masalan, bir xil sahna asari ikki xil kuni qo‘yilsa ham, aktyorlarning kayfiyati, tomoshabinlar reaksiyasi va sahnadagi kichik o‘zgarishlar natijasida u mutlaqo boshqa ruhda kechadi. Bu holat kinoda mavjud emas, chunki film oldindan yozib olinadi va har safar bir xil ko‘rinishda namoyish etiladi. Shu sababli teatr tomoshasi har doim o‘ziga xos tajriba sifatida qabul qilinadi.

Teatrning yana bir muhim jihati — tomoshabin bilan bevosita muloqotdir. Sahna va zal o‘rtasida ko‘rinmas, ammo juda kuchli emotsional aloqa mavjud. Aktyor tomoshabinning nafasini, jimligini yoki kulgisini his qiladi va shu asosda ijrosini o‘zgartirishi mumkin. Masalan, O‘zbek Milliy akademik drama teatrida qo‘yilgan spektakllarda aktyorlar ba’zan tomoshabin reaksiyasiga qarab pauza qiladi yoki intonatsiyani kuchaytiradi. Bu esa spektaklni jonli organizmga aylantiradi.

Kino va internet esa bu turdagi o‘zaro ta’sirni bera olmaydi. Film tomoshabini passiv kuzatuvchi bo‘lib qoladi. U voqeaga ta’sir qila olmaydi, faqat tayyor mahsulotni qabul qiladi. Teatrda esa tomoshabin hissiy jarayonning faol ishtirokchisiga aylanadi. Shu sababli teatr insonning empatiya, ya’ni boshqalarning his-tuyg‘ularini tushunish qobiliyatini rivojlantiradi[6].

Teatrning psixologik ta’siri ham juda kuchli. Jonli ijro inson ongiga bevosita ta’sir qiladi, chunki u real vaqt rejimida sodir bo‘ladi. Masalan, Shekspirning “Hamlet” asari asosida qo‘yilgan spektakllarda tomoshabin Hamletning ichki ziddiyatlarini chuqurroq his qiladi, chunki aktyorning sahnadagi tirik kechinmalari tomoshabinga bevosita uzatiladi. Bu esa kitob o‘qish yoki film ko‘rishdan ko‘ra kuchliroq emotsional ta’sir yaratadi.

Shuningdek, teatr madaniy xotirani saqlash va uzatish vositasi sifatida ham muhim o‘rin tutadi. Tarixiy mavzudagi spektakllar orqali xalq o‘z o‘tmishini qayta kashf etadi. Masalan, “Temuriylar” yoki “Bobur” haqida sahnalashtirilgan asarlar yosh avlodga tarixni faqat kitob orqali emas, balki hissiy va vizual shaklda yetkazadi. Bu esa tarixiy ongni shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi.

Teatrning yana bir afzalligi — uning ma’naviy tarbiya vositasi ekanligidir. Sahna asarlarida ko‘tariladigan muammolar — adolat, sevgi, vijdon, insoniylik kabi qadriyatlar tomoshabinni chuqur o‘ylashga undaydi. Masalan, “Yorug‘lik sari yo‘l” kabi zamonaviy dramatik asarlarda insonning ichki kurashi va jamiyatdagi o‘rni yoritiladi. Bunday spektakllar tomoshabinni faqat ko‘ngil ochishga emas, balki o‘z hayoti haqida fikrlashga ham majbur qiladi.

Kino va internet esa ko‘pincha tez iste’mol qilinadigan kontent ishlab chiqaradi. Ular qisqa vaqt ichida ko‘plab ma’lumot va hissiyot beradi, lekin ko‘p hollarda chuqur tahlil va refleksiya uchun imkon qoldirmaydi. Teatr esa aksincha, tomoshabinni sekinlashtiradi, uni o‘ylashga va ichki dialogga kirishga majbur qiladi.

Zamonaviy davrda teatr va raqamli texnologiyalar o‘rtasida raqobat emas, balki hamkorlik ham mavjud. Bugungi kunda ko‘plab teatrlar o‘z spektakllarini onlayn translyatsiya qilmoqda. Bu orqali teatr geografik chegaralarni yengib o‘tmoqda. Masalan, Londondagi “National Theatre Live” loyihasi

orqali dunyoning istalgan nuqtasidan spektakllarni tomosha qilish mumkin. Bu teatrning zamonaviy texnologiyalarga moslashayotganini ko‘rsatadi.

Shunga qaramay, onlayn translyatsiya ham jonli teatr tajribasini to‘liq almashtira olmaydi. Ekran orqali tomosha qilingan spektaklda atmosferaning to‘liq hissi yo‘qoladi. Zaldagi muhit, tomoshabinlarning birgalikdagi reaksiyasi, sahnaning hidlari va ovozlarining jonliligi faqat real teatrda seziladi. Shu sababli ko‘plab teatr ixlosmandlari “jonli teatrni hech narsa almashtira olmaydi” degan fikrda qolishadi.

Teatrning yana bir muhim jihati uning ijodiy erkinligidir. Har bir aktyor sahnada o‘z interpretatsiyasini berishi mumkin. Bir rolni turli aktyorlar turlicha talqin qiladi. Masalan, “Otello” obrazini bir aktyor kuchli va shiddatli, boshqasi esa ichki zaiflik va ruhiy iztirob orqali ifodalashi mumkin. Bu esa teatrni doimiy yangilanuvchi san’atga aylantiradi.

Shuningdek, teatr jamiyat muammolarini ko‘tarish uchun ham muhim platformadir. Ko‘plab zamonaviy spektakllarda ijtimoiy adolatsizlik, migratsiya, yoshlar muammolari va oilaviy munosabatlar kabi dolzarb mavzular yoritiladi. Masalan, O‘zbekistonda sahnalashtirilgan ayrim zamonaviy dramalarda ishsizlik va yoshlar kelajagi muammolari ochiq muhokama qilinadi. Bu esa teatrni jamiyat ko‘zgusiga aylantiradi.

Teatrning yana bir kuchli jihati — uning ta’limiy funksiyasidir. Ko‘plab universitetlar va san’at maktablarida teatr pedagogik vosita sifatida qo‘llaniladi. Talabalar sahna orqali muloqot qilish, o‘z fikrini ifodalash va jamoa bilan ishlashni o‘rganadilar. Bu ko‘nikmalar hayotning boshqa sohalarida ham muhim ahamiyatga ega[4].

Teatr san’ati bugungi globallashuv va raqamli texnologiyalar jadal rivojlanayotgan davrda ham o‘z ahamiyatini yo‘qotmagan noyob madaniy hodisa sifatida namoyon bo‘lmoqda. Kino, internet va televideniye kabi ommaviy axborot vositalari tezkorlik, qulaylik va keng auditoriyaga ega bo‘lishi bilan ajralib tursa-da, ular teatrning jonli ijro orqali beradigan hissiy chuqurligi va bevosita muloqot muhitini to‘liq almashtira olmaydi. Shu jihatdan teatr inson ruhiyati va estetik didini shakllantiruvchi eng ta’sirchan san’at turlaridan biri bo‘lib qolmoqda.

Teatrning yashab qolish siri uning “hozir va shu yerda” tamoyiliga asoslangan jonli tabiatidadir. Har bir spektakl bir martalik va takrorlanmas voqea bo‘lib, u tomoshabinda o‘ziga xos hissiy tajriba uyg‘otadi. Aktyor va tomoshabin o‘rtasidagi bevosita emotsional aloqa esa teatrni boshqa san’at turlaridan keskin ajratib turadi. Bu jarayonda tomoshabin oddiy kuzatuvchi emas, balki voqelikning hissiy ishtirokchisiga aylanadi.

O‘zbekiston Respublikasida mustaqillikdan keyingi davrda madaniyat va san’at sohasini, xususan teatr san’atini rivojlantirish davlat siyosatining muhim yo‘nalishlaridan biriga aylandi. Teatr — jamiyatning ma’naviy ko‘zgusi, inson ruhiy olamini boyituvchi, milliy qadriyatlarni targ‘ib qiluvchi muhim san’at turi sifatida e’tirof etiladi. Shu bois davlat rahbari tomonidan qabul qilingan qator farmon va qarorlar teatr tizimini isloh qilish, uning moddiy-texnik bazasini mustahkamlash hamda ijodkorlar faoliyatini qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan.

Xususan, so‘nggi yillarda teatr san’atini rivojlantirishga oid Prezident qarorlarida teatrlarning moddiy-texnik bazasini yangilash, repertuar siyosatini modernizatsiya qilish, yosh ijodkorlarni qo‘llab-quvvatlash va xalqaro hamkorlikni kengaytirish kabi yo‘nalishlar ustuvor vazifa sifatida belgilangan. Bu qarorlar teatrni nafaqat madaniy muassasa, balki jamiyatning ma’naviy rivojlanishiga xizmat qiluvchi strategik institut sifatida qarashni mustahkamlaydi.

Birinchidan, teatrlarning moddiy-texnik bazasini mustahkamlashga qaratilgan qarorlar teatr san’atining sifatini oshirishda muhim rol o‘ynamoqda. Ko‘plab teatr binolari zamonaviy ta’mirlashdan o‘tkazildi, sahna jihozlari yangilandi, yorug‘lik va ovoz tizimlari modernizatsiya qilindi. Bu esa spektakllarning badiiy darajasini oshirishga xizmat qildi. Masalan, zamonaviy texnologiyalar bilan jihozlangan sahnalarda qo‘yilgan spektakllar tomoshabinga yanada realistik va ta’sirchan taassurot qoldirmoqda. Bu holat teatrni raqamli davr talablariga moslashtirishga yordam bermoqda.

Ikkinchidan, Prezident qarorlarida yosh ijodkorlarni qo‘llab-quvvatlash masalasiga alohida e’tibor qaratilgan. Teatr sohasiga iqtidorli yosh aktyorlar, rejissyorlar va dramaturglarni jalb qilish uchun maxsus grantlar, stipendiyalar va tanlovlar tashkil etilmoqda. Bu esa yangi avlod teatr san’atkorlarining shakllanishiga zamin yaratmoqda. Masalan, respublika miqyosida o‘tkazilayotgan “Yoshlar teatr festivali” kabi loyihalar yosh ijodkorlarga o‘z iste’dodini namoyish etish imkonini bermoqda. Natijada teatr repertuariga zamonaviy fikrlashga ega, yangi uslub va yondashuvlarni olib kirayotgan yoshlar soni ortib bormoqda.

Uchinchidan, teatr repertuar siyosatini modernizatsiya qilish ham muhim yo‘nalishlardan biridir. Qarorlarda milliy va jahon dramaturgiyasining eng yaxshi namunalarini sahnalashtirish, zamonaviy ijtimoiy muammolarni yorituvchi asarlarga ustuvorlik berish belgilangan. Bu esa teatrni faqat tarixiy yoki an’anaviy mavzular bilan cheklab qo‘ymasdan, balki bugungi kun muammolarini ham yoritadigan platformaga aylantirmoqda. Masalan, migratsiya, yoshlar tarbiyasi, oilaviy munosabatlar va ekologiya kabi mavzular sahna asarlarida keng yoritilmoqda.

To‘rtinchidan, xalqaro hamkorlikni rivojlantirish teatr san’atining global maydondagi o‘rnini mustahkamlashga xizmat qilmoqda. O‘zbekiston teatr jamoalari xorijiy festivallarda ishtirok etib, o‘z tajribasini boyitmoqda. Xuddi shuningdek, xorijiy rejissyorlar va dramaturglar bilan hamkorlikda qo‘yilayotgan spektakllar milliy teatrga yangi uslub va texnikalarni olib kiryapti. Bu jarayon teatr san’atining xalqaro integratsiyasini kuchaytirmoqda[5].

Shuningdek, Prezident qarorlarida teatrlarning jamiyatdagi ma’naviy tarbiya roliga ham katta urg‘u berilgan. Teatr faqat ko‘ngilochar maskan emas, balki insonni tarbiyalaydigan, uni fikrlashga undaydigan muhim vosita sifatida qaralmoqda. Shu sababli maktablar va oliy ta’lim muassasalarida teatr madaniyatini rivojlantirish, yoshlarni teatrga jalb etish bo‘yicha ham qator chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Bu esa yosh avlodning estetik didini shakllantirishga xizmat qiladi.

Mazkur qarorlarning amaliy natijalarini tahlil qilar ekanmiz, so‘nggi yillarda teatr tomoshalariga qiziqish ortib borayotganini ko‘rish mumkin. Zamonaviy sahna texnologiyalari, yangilangan repertuar va yosh ijodkorlarning faolligi teatrga yangi hayot bag‘ishlamoqda.

Ayniqsa, yosh tomoshabinlar orasida teatrga bo‘lgan qiziqishning oshishi ijobiy tendensiya sifatida baholanadi.

Biroq mavjud yutuqlar bilan bir qatorda ayrim muammolar ham saqlanib qolmoqda. Jumladan, ayrim hududlarda teatr infratuzilmasining yetarli darajada rivojlanmaganligi, malakali kadrlar yetishmasligi va marketing tizimining sustligi teatrning to‘liq salohiyatini ro‘yobga chiqarishga to‘sqinlik qilmoqda. Shu nuqtayi nazardan, Prezident qarorlarining izchil ijrosi ushbu muammolarni bartaraf etishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Bugungi kunda yoshlarning teatrga bo‘lgan munosabati turlicha shakllanmoqda. Raqamli texnologiyalar, ijtimoiy tarmoqlar, kino va internet platformalarining keng tarqalishi yosh avlodning madaniy iste’mol odatlarini sezilarli darajada o‘zgartirdi. Ko‘pchilik yoshlar tezkor va qulay kontentni afzal ko‘rib, teatrga nisbatan kamroq murojaat qilayotgandek ko‘rinadi. Biroq bu holat teatrning ahamiyati pasayganini emas, balki uning auditoriya bilan ishlash uslublarini yangilash zarurligini ko‘rsatadi.

Bir tomondan, ayrim yoshlar teatrni “eskicha” yoki “sekin rivojlanadigan” san’at turi sifatida qabul qiladi. Ular uchun kino, seriallar va qisqa videolar tezkor axborot va hissiyot berishi sababli ko‘proq jozibador ko‘rinadi. Masalan, TikTok yoki Instagram Reels kabi platformalar qisqa vaqt ichida kuchli emotsiya beradigan kontentni taklif qiladi, bu esa yoshlarning diqqatini uzoq davom etadigan sahna asarlaridan chalg‘itadi. Shu sababli teatrga borish ba’zan ikkinchi darajali madaniy faoliyat sifatida qabul qilinadi.

Biroq boshqa tomondan, teatrga qiziqadigan va uni qadrlaydigan yoshlar soni ham ortib bormoqda. Ular jonli ijroning o‘ziga xos energiyasini, aktyor bilan tomoshabin o‘rtasidagi bevosita aloqani yuqori baholaydilar. Masalan, universitet talabalari orasida sahna san’ati, drama to‘garaklari va

havaskor teatr guruhlariga qiziqish kuchayganini kuzatish mumkin. Bu yoshlar teatrni nafaqat tomosha qilish, balki o‘zlarini ifoda etish vositasi sifatida ham ko‘rmoqdalar.

Shuningdek, zamonaviy teatrlar yoshlarni jalb qilish uchun yangi yondashuvlarni qo‘llamoqda. Interaktiv spektakllar, zamonaviy sahna dizayni, ijtimoiy mavzularni yorituvchi asarlar yosh auditoriyaning qiziqishini oshirmoqda. Masalan, ekologiya, migrantlik, ijtimoiy tengsizlik kabi mavzular yoshlar uchun dolzarb bo‘lgani sababli ular teatrga yaqinlashmoqda. Bu esa teatrning zamonaviy jamiyat bilan integratsiyalashayotganini ko‘rsatadi.

Yoshlar qarashlarida yana bir muhim jihat — teatrni “real hissiyotlar makoni” sifatida qabul qilishdir. Ko‘plab yosh tomoshabinlar onlayn kontentdan farqli ravishda teatrda his-tuyg‘ular yanada chuqur va samimiy bo‘lishini ta’kidlashadi. Jonli ijro, aktyorlarning haqiqiy energiyasi va zal muhitidagi umumiy emotsional oqim ularni bevosita ta’sirlantiradi.

Yoshlarning teatrga bo‘lgan munosabati bir xil emas: bir guruh uni zamonaviy hayotda unchalik muhim deb hisoblamasa, boshqa guruh uni chuqur ma’naviy va estetik tajriba manbai sifatida qadrlaydi. Eng muhimi, teatr o‘zini zamon bilan uyg‘unlashtira olgan sari yoshlar orasida ham uning nufuzi ortib borishi shubhasizdir.

Shuningdek, teatr jamiyatning ma’naviy va madaniy hayotida muhim o‘rin egallaydi. U insonlarni o‘ylashga, tahlil qilishga va o‘z hayotiga tanqidiy qarashga undaydi. Sahna asarlarida yoritiladigan insoniy qadriyatlar — adolat, vijdon, sevgi va mas’uliyat — tomoshabin ongida chuqur iz qoldiradi. Shu orqali teatr nafaqat ko‘ngilochar, balki tarbiyaviy va ma’rifiy vazifani ham bajaradi.

Kino va raqamli texnologiyalar teatrga raqib emas, balki uni to‘ldiruvchi vosita sifatida qaralishi kerak. Zamonaviy teatrlar internet platformalari orqali o‘z spektakllarini keng auditoriyaga yetkazib, yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Biroq bu texnologiyalar ham jonli sahna muhitining o‘rnini bosa olmaydi, chunki teatrning asl kuchi uning tirikligida va bevosita insoniy aloqasidadir[7].

Umuman olganda, teatr san’ati insoniyat madaniyatining ajralmas qismi bo‘lib qoladi. U har qanday davrda ham o‘zini yangilab, zamonga moslashib boradi, ammo o‘zining asosiy mohiyatini — jonli ijro va insoniy hissiyotlarni saqlab qoladi. Shu sababli teatr “o‘lmaydi”, aksincha, har bir yangi avlod bilan birga qayta tug‘ilib, yangi mazmun va shaklda yashashda davom etadi.

Xulosa qilib aytganda, teatrning yashab qolishi uning inson ruhiyatiga chuqur ta’siri, jonli muloqot imkoniyati va madaniy-ma’naviy vazifalari bilan izohlanadi. Kino va internet texnologiyalari qanchalik rivojlanmasin, ular teatrning o‘rnini bosa olmaydi. Aksincha, teatr zamonaviy texnologiyalar bilan birgalikda yangi shakllarga kirib, o‘zining dolzarbligini yanada mustahkamlab bormoqda. Teatr — bu faqat san’at emas, balki insoniy his-tuyg‘ularning eng sof va jonli ifodasidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Madaniyat va san’at sohasini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori. – Toshkent, 2020.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Teatr va teatr san’atini rivojlantirishni qo‘llab-quvvatlash to‘g‘risida”gi farmoni. – Toshkent, 2017.

3. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston NMIU, 2021.

4. Jabborov A. O‘zbek teatr tarixi. – Toshkent: Fan, 2015.

5. Sodiqova M. San’at va jamiyat. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019.

6. Rahimov B. Zamonaviy teatr estetikasi. – Toshkent: Akademnashr, 2022.